

ПРЕДМЕТНА РЕАЛІЗАЦІЯ ЗМІСТУ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ У КРАЇНАХ ЄВРОПИ

Науково-аналітична доповідь

<https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4102>

НАУМЕНКО

Світлана Олександрівна

кандидат педагогічних наук,
старший науковий
співробітник, старший
науковий співробітник відділу
моніторингу та оцінювання
якості загальної середньої
освіти Інституту педагогіки
Національної академії
педагогічних наук України,
м. Київ, Україна

Анотація. У науково-аналітичній доповіді здійснено порівняльний аналіз змісту базової середньої освіти 38 країн Європи та України. Виявлено, скільки триває базова середня освіта у країнах Європи та вік учнів закладів базової середньої освіти. Зіставлено ці дані з відповідними в Україні. Проаналізовано навчальні плани для базової середньої освіти 9 країн Європи та України. Виявлено місце основних галузей та деяких предметів (державна мова, література, іноземна мова) у базовій середній освіті. Здійснено порівняльний аналіз даних щодо мінімального часу навчання (у %) за чотирма обов'язковими освітніми галузями (мовно-літературна, математична, природнича, громадянська й історична) у країнах Європи та успішність 15-річних підлітків країн Європи у читанні, математиці та природничих науках згідно із даними міжнародного дослідження PISA. Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення змісту базової середньої освіти в Україні в контексті європейських трансформаційних освітніх процесів.

Ключові слова: базова середня освіта; країни Європи; освітні галузі; навчальні предмети; зміст навчання.

В Україні з 2022/23 навчального року розпочнеться черговий етап розбудови Нової української школи — запровадження нового Державного стандарту базової середньої освіти (Кабінет Міністрів України, 2020). Важливим кроком у забезпеченні організаційно-педагогічних умов його реалізації стало затвердження Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти (МОН України, 2021а) (далі — ТОП), на основі якої розроблено модельні навчальні програми для адаптаційного циклу (5-6 класи) закладів загальної середньої освіти.

Наразі модельні навчальні програми для 5-6 класів пройшли науково-методичну експертизу й отримали гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України». На їх основі розробляється нова навчальна й навчально-методична література.

У 2021/22 навчальному році модельні навчальні програми та створена на їх основі навчальна й навчально-методична література впроваджуються у 5 класах пілотних закладів загальної середньої освіти (інноваційний освітній проєкт всеукраїнського рівня за темою «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення для закладів загальної середньої освіти в умовах реалізації Державного стандарту базової середньої освіти», затверджений наказом МОН України від 2 квітня 2021 р. № 406) (МОН України, 2021b).

Проте кількість модельних навчальних програм може збільшитися. Адже, як зазначено на сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», авторські колективи і надалі можуть розробляти модельні навчальні програми для впровадження нового змісту базової середньої освіти в освітній процес закладів загальної середньої освіти

(ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», 2021). Також розроблено модельні навчальні програми для циклу базового предметного навчання (7-9 класи).

У зв'язку з цим актуальними є компаративістські дослідження щодо змісту базової середньої освіти у зарубіжних країнах, зокрема у країнах Європи та в розрізі освітніх галузей і предметів.

У цьому огляді здійснено аналіз освітніх систем 38 країн Європи (27 країн-членів ЄС, а також Албанії, Боснії і Герцеговини, Ісландії, Ліхтенштейну, Норвегії, Північної Македонії (далі — Македонія), Сербії, Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії (далі — Велика Британія), Туреччини, Чорногорії, Швейцарії) та національної системи загальної середньої освіти України (відповідно до ТОП). Докладніше проаналізовано системи базової середньої освіти 9 країн Європи (Великої Британії, Данії, Естонії, Латвії, Литви, Польщі, Фінляндії, Чехії, Швеції). Увагу зосереджено на другому рівні Міжнародної стандартної кваліфікації освіти (МСКО) ЮНЕСКО (2011) — базовій середній освіті (МСКО 2). Але розглянуто й початкову освіту — МСКО 1. Адже країни Європи різняться віком дітей, які розпочинають на-

вчання в початковій школі (МСКО 1); тривалістю початкової освіти та обов'язкового навчання загалом; віком здобувачів освіти, коли вони закінчують обов'язкове навчання в закладах загальної середньої освіти; тривалістю базової середньої освіти і віком учнів (вік початку і вік закінчення навчання) у закладах базової середньої освіти (табл. 1). Водночас у кожній країні свій поділ на концентри (рівні) освіти. Наприклад, у Польщі та Чехії — два рівні основної школи: відповідно 1-3 і 4-8 класи (у Польщі) та 1-5 і 6-9 класи (у Чехії). В Естонії, Литві та Швеції — три рівні основної школи: в Естонії та Швеції — 1-3, 4-6 та 7-9 класи; у Литві — 1-4, 5-8 та 9-10 класи. Проте у деяких країнах Європи обов'язкова освіта є одноструктурною. Наприклад, у Бельгії, Великій Британії, Греції, Ірландії, Іспанії, Італії, Кіпрі, Нідерландах, Португалії, Румунії, Туреччині та Франції немає переходу між початковою та базовою середньою освітою: від початку і до кінця обов'язкової освіти всі учні навчаються за єдиним навчальним планом, який забезпечує загальну середню освіту (European Commission et al., 2020c, p. 7; European Commission et al., 2021c, p. 7).

Таблиця 1

Тривалість обов'язкової та базової середньої освіти в країнах Європи та в Україні

Країни	Обов'язкова освіта																		Тривалість обов'язко- вої освіти (у роках)	Тривалість базової середньої освіти (у роках)
	Вік початку			Базова середня освіта										Вік закінчення						
	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19			
Україна (станом на 2020 р.)				6				10					15		17			11	5	
Україна з 2030 р.				6				10					15			18		12	5	
Австрія			5	6				10				14	15					10	4	
Албанія				6						12			15					9	3	
Бельгія			5	6						12		14				18		13	2	
Болгарія			5		7				11			14		16				11	3	
Боснія і Герцеговина				6					11				15					9	4	
Велика Британія:																				
Англія			5						11			14		16				11	3	
Уельс			5						11			14		16				11	3	
Північна Ірландія		4							11			14		16				12	3	
Шотландія			5							12			15	16				11	3	
Греція		4		6						12			15					11	3	
Данія				6							13			16				10	3	

Таблиця 1 (продовження)

Країни	Обов'язкова освіта																		Тривалість обов'язко- вої освіти (у роках)	Тривалість базової середньої освіти (у роках)
	Вік початку			Базова середня освіта												Вік закінчення				
				3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14					
Естонія					7							13			16				9	3
Ірландія				6							12			15	16				10	3
Ісландія				6								13			16				10	3
Іспанія				6							12			15	16				10	3
Італія				6						11			14		16				10	3
Кіпр			5	6							12			15					10	3
Латвія			5		7							13			16				11	3
Литва				6	7					11					16	17			10	6
Ліхтенштейн				6						11				15					9	4
Люксембург		4		6							12			15	16				12	3
Македонія			5р. 7м.						10р. 6м.					15р. 6м.		17		19р. 6м.	11-13	5
Мальта			5							11			14		16				11	3
Нідерланди			5	6							12			15	16				11	3
Німеччина (4 землі)				6					10					15	16			19	13	5-6
Німеччина (12 земель)				6					10					15	16		18		12	5-6
Норвегія				6								13			16				10	3
Польща				6	7					11				15					9	4
Португалія				6							12			15			18		12	3
Румунія			5	6						11				15		17			12	4
Сербія			5р. 6м.	5р. 6м.					10р. 6м.				14р. 6м.						9	4
Словаччина			5	6					10					15	16				11	5
Словенія				6							12			15					9	3
Туреччина			5р. 9м.					9р. 6м.				13р. 6м.				17р. 6м.			12	4
Угорщина	3			6					10				14		16				13	4
Фінляндія				6	7							13				17	18		12	4
Франція	3			6						11				15	18				15	4
Хорватія					7					11				15					8	4
Чехія			5	6						11				15					10	4
Чорногорія				6						11				15					9	4
Швеція				6	7							13			16				10	3
Швейцарія		4		6							12			15					11	3

Вік початку — МСКО 0 Вік початку — МСКО 1 Вік початку — МСКО 2 Вік закінчення — МСКО 2

Джерело: Складено автором з використанням даних (Кремень, Ляшенко & Локшина, 2020, с. 6; European Commission et al., 2020b, р. 4; European Commission et al., 2020c, pp. 29-30; European Commission et al., 2021b, р. 4; European Commission et al., 2021c, pp. 14-34).

У більшості країн Європи базова середня освіта триває 3 або 4 роки (відповідно у 23 і 13 країнах), і в закладах базової середньої освіти навчаються здобувачі з 11-12 років (відповідно у 15 і 12 країнах) до 14-15 років (відповідно у 10 і 23 країнах) (див. табл. 1). У трьох країнах Європи (Македонії, Німеччині, Словаччині), як і в Україні, тривалість базової середньої освіти становить 5 років (у Німеччині — 5-6 років), а в 6 країнах Європи, як і в Україні, учні з 10 років розпочинають вчитися в закладах базової середньої освіти. Проте є країни, у яких тривалість базової середньої освіти становить 2 (Бельгія) або 6 років (Литва, Німеччина), і у закладах базової середньої освіти навчаються здобувачі з 9 років і 6 місяців (Туреччина) до 17 років (Литва і Фінляндія) (див. табл. 1). Тобто в той час, коли в Туреччині здобувачі, яким виповнилося 13 років і 6 місяців, вже завершують навчання в закладах базової середньої освіти, їхні однолітки з інших країн (Латвії, Норвегії, Фінляндії та ін.) лише розпочинають навчатися в закладах базової середньої освіти. Також у 18 країнах Європи (Албанія, Боснія і Герцеговина, Греція, Данія, Естонія, Ісландія, Кіпр, Латвія, Ліхтенштейн, Норвегія, Польща, Сербія, Словенія, Хорватія, Чехія, Чорногорія, Швеція, Швейцарія) із закінченням базової середньої освіти завершується й обов'язкова освіта в закладі загальної середньої освіти.

Країни Європи також різняться змістом базової середньої освіти, а саме: назвами предметів; які з них є обов'язковими, а які — ні; у яких класах викладається той чи інший предмет; кількістю уроків на тиждень тощо. У кожній країні свій перелік предметів, які по-своєму об'єднуються в освітні галузі. Наприклад, у більшості країн Європи географія належить до природничих наук, а в Литві й Швеції разом з історією — до суспільних (соціальних) наук. (До природничих наук віднесено фізику, хімію і біологію.)

Також у деяких країнах Європи, наприклад, у Данії та Великій Британії, у державних освітніх документах визначено лише переліки предметів, які вивчають у тому чи іншому класі. Тижневе навантаження по класах кожний заклад загальної середньої освіти складає самостійно. Наприклад, у Данії загальна середня освіта охоплює два рівні: початкову (1-6 класи) і середню (базову) (7-9 класи) освіти, відповідно діти навчаються з 6 до 16 років (у закладах базової середньої освіти — з 13 до 16 років) (див. табл. 1).

Усі навчальні предмети об'єднуються у три предметні галузі, які включають такі обов'язкові предмети:

- 1) *предмети гуманітарних наук*:
 - а) данська мова (1-9 класи);
 - б) англійська мова (1-9 класи);
 - в) християнознавство (на всіх рівнях освіти, крім року, у якому відбувається конфірмація);
 - г) історія (3-9 класи);
 - д) суспільствознавство (соціальні науки) (8-9 класи);
- 2) *практичні / творчі предмети*:
 - а) фізичне виховання та спорт (1-9 класи);
 - б) музика (1-6 класи);
 - в) образотворче мистецтво (1-5 класи);
 - г) дизайн, робота з деревом і металом, домашня економіка (викладаються один або кілька років у проміжку між 4-7 класами);
- 3) *наукові предмети*:
 - а) математика (1-9 класи);
 - б) природознавство / технології (1-6 класи);
 - в) географія (7-9 класи);
 - г) біологія (7-9 класи);
 - д) фізика/хімія (7-9 класи) (Ministry of children and education, 2018).

У 5-9 класах учні також можуть вивчати німецьку або французьку мову як факультативний предмет.

У Великій Британії у навчальних планах для закладів загальної середньої освіти навчальні предмети розподіляються між трьома рівнями (1-2, 3-6 та 7-9 класи) та об'єднуються у дві групи: основні (головні) (англійська мова, математика, наука (природознавство) та базові. (Базова середня освіта — це 7-9 класи, у яких навчаються учні з 11 до 14 років (див. табл. 1).) Розподіл предметів між рівнями освіти показано в табл. 2. Так, з 3 по 9 класи вивчається предмет іноземна мова, із 7 по 9 класи (у закладах базової середньої освіти) — суспільствознавство (громадянознавство).

У навчальних планах Великої Британії географія належить до базових предметів, біологія, фізика і хімія — до основних (головних) (див. табл. 2).

Таблиця 2
Структура навчальної програми у Великій Британії

Класи	1-2 класи	3-6 класи	7-9 класи*
Вік учнів (роки)	5-7	7-11	11-14
Основні (головні) предмети			
Англійська мова	✓	✓	✓
Математика	✓	✓	✓

Таблиця 2 (продовження)

Класи	1-2 класи	3-6 класи	7-9 класи*
Наука (природознавство (біологія, хімія, фізика)) (science)	✓	✓	✓
Базові предмети			
Образотворче мистецтво (арт, живопис та дизайн)	✓	✓	✓
Суспільствознавство (громадянознавство)			✓
Обчислення (ІКТ) (computing)	✓	✓	✓
Дизайн та технологія	✓	✓	✓
Мови (іноземна мова, сучасна іноземна мова)		✓	✓
Географія	✓	✓	✓
Історія	✓	✓	✓
Музика	✓	✓	✓
Фізичне виховання	✓	✓	✓

* Базова середня освіта.

Джерело: (Department for Education, 2014)

Аналіз навчальних планів 7 країн Європи та ТОП України дав можливість порівняти у відсотках місце основних галузей та деяких предметів (державна мова, література, іноземна мова) на другому і третьому рівнях освіти у країнах Європи та на другому рівні (базова середня освіта) в Україні (табл. 3). (У зв'язку з тим, що країни Європи різняться віком учнів, які навчаються у закладах базової середньої освіти, та кількістю класів у цих закладах освіти, у табл. 3 подано дані щодо різних класів (від 3 до 9) з різних країн.) Виявлено, що відсоток освітніх галузей і таких предметів, як державна мова, література й іноземна мова, у базовій середній освіті в Україні майже такий самий, як і на другому і третьому рівнях освіти у країнах Європи.

В Україні досить великий відсоток (майже по 10 %) виділяється на вивчення державної (української) мови та літератури (української і зарубіжної). У більшості країн Європи окремо не вивчається предмет література, і відсоток на вивчення цих двох предметів (літератури та державної мови) разом не перевищує 18,2 % (у Польщі) та 21,1 % (у Латвії) (див. табл. 3).

Також в Україні високими є показники щодо кількості уроків з іноземної мови (15,7 % — третє

місце серед проаналізованих нами країн), математики й інформатики (разом), природничої та соціальної, громадянської та історичної освітніх галузей (відповідно 19,0 %, 17,9 % і 10,6 % — другі місця серед проаналізованих нами країн).

Щодо загальної кількості годин на тиждень, то в Україні у 5-9 класах на вивчення літератур (української і зарубіжної) виділяється стільки ж годин (17,5), як і на вивчення іноземних мов, і на 0,5 годин менше, ніж на вивчення державної (української) мови (див. табл. 3). У країнах Європи на вивчення державної мови і літератур відводиться від 10 до 34 годин, іноземних мов — від 9 до 30 годин.

Встановлено, що в Україні, на відміну від інших проаналізованих нами 7 країн Європи, у 5-9 класах вивчається найбільша кількість предметів — 26. Із 7 країн Європи найбільша кількість предметів (21-22) викладається в Литві (у 5-8 класах), найменша (16) — у Польщі (у 4-8 класах) (див. табл. 3).

У таблиці 4 подано дані щодо мінімального часу навчання (в годинах) за рівнями освіти (МСКО 1 та МСКО 2) та за чотирма обов'язковими освітніми галузями (мовно-літературною, математичною, природничою, громадянською й історичною) у країнах Європи. Найменший мінімальний час навчання в МСКО 2 — 190 годин — у Шотландії, найбільший — 4 957 годин — у Литві, середній показник — 2 857 годин (див. табл. 4).

Щодо мінімального часу навчання за чотирма обов'язковими освітніми галузями, то, на жаль, немає окремих даних щодо базової середньої освіти. Є лише дані по початковій освіті та загальній обов'язковій середній освіті.

Отож, серед країн Європи в Ірландії в загальній обов'язковій середній освіті на вивчення мов (державної та іноземної), літератур та математики відводиться найменша мінімальна кількість годин — по 238 годин або 6,4 %: з природничої освітньої галузі — в Ісландії (204 годин), в Італії (5,6 %); з громадянської та історичної освітньої галузі — у Ліхтенштейні (109 годин, 2,9 %). Найбільша мінімальна кількість годин на вивчення мов та літератур і математики — в Італії (відповідно 1 254 годин або 26,4 % та 924 годин або 19,4 %) (див. табл. 4). (Середні показники з мовно-літературної освітньої галузі — 555 годин та 14,8 %, з математичної — 476 годин та 13 %). Найбільша мінімальна кількість годин з природничої освітньої галузі в загальній середній освіті — 1 015 годин — в Румунії, за відсотками 21,3 % — в Естонії; з громадянської та історичної

Таблиця 3

Місце освітніх галузей і деяких предметів (у відсотках) та їх тижнева кількість годин на другому і третьому рівнях освіти у країнах Європи

Освітні галузі		Предмети	Країни																	
			Естонія (4-9 класи)		Латвія (4-9 класи)		Литва (5-8 класи)		Польща (4-8 класи)		Чехія (6-9 класи)		Швеція (4-9 класи)	Фінляндія (3-9 класи)		Україна (5-9 класи)				
			%	Загальна кількість годин на тиждень у: 4-6 кл. * 7-9 кл. *	%	Загальна кількість годин на тиждень у: 4-6 кл. * 7-9 кл. *	%	Загальна кількість годин на тиждень у: 5-6 кл. * 7-8 кл. *	%	Загальна кількість годин на тиждень у 4-8 кл. *	%	Міні-мальна загальна кількість годин на тиждень у 6-9 кл. *	%	%	Загальна кількість годин на тиждень у: 3-6 кл. * 7-9 кл. *	%	Загальна кількість годин на тиждень у 5-9 кл. *			
Мовно-літературна	Державна мова	9,1-12,8**	11-12**	6-12**	15,8	9	9	14,9	5	5	18,2	25	14,4	15	16,7	15,6	18	10	9,7	17
	Література	5,3	4	6	5,3	3	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	17,5
	Іноземна мова	16,1	12	18	10,5	6	6	13,4	4	5	13,9	19	17,3	18	8,7	12,3	11	13	15,7	17,5
Математична		13,9	13	13	15,8	9	9	11,9	4	4	14,6	20	14,4	15	16,7	14,5	15	11	14,2	25
Інформатична		—	—	—	5,3	3	3	2,2	0,5	1	3,6	5	3,8	4	—	—	—	—	4,8	8,5
Природничі***		14,4	7	20	11,4	3	10	13,4	3	6	14,6	20	19,2	20	11,0	13,4	10	14	17,9	31,5
Громадянська та історична		8,6	6	10	9,6	5	9	9,0	3	3	8,0	11	9,6	10	12,6	11,1	10	10	6,3	11
Соціальна і здоров'язбережувальна		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,7	—	3	4,3	7,5
Технологічна		5,3	5	5	5,3	3	3	5,2	2	1,5	2,2	3	2,9	3	8,9	5,6	5	5	4,0	7
Загальна кількість предметів		18	19		21-22		16		17		19		26							

* Базова середня освіта.

** 12,8 % – в школах національних меншин Естонії, 9,1 % – у всіх інших закладах загальної середньої освіти.

*** У таблиці у всіх країнах, незважаючи на те, до якої галузі відносяться у них географія, її віднесено до природничої освітньої галузі.

Джерело: Складено автором з використанням даних (Міністерство освіти і науки України, 2021а, с. 19-24; Ministru kabinets, 2018; Government of the Republic of Estonia, 2014, p. 12; Národní ústav pro vzdělávání, 2021, p. 139; Skolverket, 2021; Minister Edukacji Narodowej, 2019, p. 7; Lietuvos Respublikos Švietimo, Mokslo ir Sporto Ministerija, 2021; Finnish National Agency for Education, 2020).

Таблиця 4

Мінімальний час навчання в годинах за рівнями освіти та за обов'язковими освітніми галузями

Країни	Мінімальний час навчання за рівнями освіти		Мінімальний час навчання за обов'язковими освітніми галузями																		
			Мовно-літературна (читання, письмо та літератури)				Математична				Природничі				Громадянська та історична						
	Початкова освіта		Загальна обов'язкова середня освіта		Початкова освіта		Загальна обов'язкова середня освіта		Початкова освіта		Загальна обов'язкова середня освіта		Початкова освіта		Загальна обов'язкова середня освіта		Початкова освіта		Загальна обов'язкова середня освіта		
МСКО 1	МСКО 2	години	%	години	%	години	%	години	%	години	%	години	%	години	%	години	%	години	%	години	%
		5544	2535	1601	28,9	634	18,8	1056	19,0	451	13,3	396	7,1	310	9,2	132	2,4	394	11,7		
Люксембург		2099	1940	445	21,2	403	13,2	398	18,9	382	12,5	159	7,6	477	15,6	111	5,3	472	15,5		
Македонія		4494	2236	670	14,9	390	10,7	856	19,1	442	12,1	256	5,7	354	9,7	342	7,6	301	8,3		
Мальта		5640	3000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
Нідерланди		2900	4502	771	26,6	701	12,9	598	20,6	686	12,6	105	3,6	634	11,7	175	6,0	631	11,6		
Німеччина		5272	2622	1372	26,0	398	15,2	888	16,8	313	11,9	366	6,9	249	9,5	—	—	—	—		
Норвегія		2268	3066	—	—	540	17,6	—	—	432	14,1	—	—	351	11,4	—	—	405	13,2		
Польща		5429	2505	1002	18,5	643	13,5	1002	18,5	334	7,0	—	—	473	9,9	—	—	570	11,9		
Португалія		3300	3778	924	28,0	778	13,5	594	18,0	812	14,1	165	5,0	1015	17,7	132	4,0	709	12,3		
Румунія		2457	3407	540	22,0	453	13,3	540	22,0	426	12,5	216	8,8	477	14,0	—	—	372	10,9		
Сербія		2693	4095	870	32,3	757	15,3	449	16,7	673	13,6	168	6,3	617	12,4	84	3,1	553	10,7		
Словаччина		4091	2298	919	22,5	305	13,3	683	16,7	306	13,3	323	7,9	401	17,4	282	6,9	345	15,0		
Словенія		2880	3360	864	30,0	1008	14,0	480	16,7	768	10,7	144	5,0	720	10,0	384	13,3	552	7,7		
Туреччина		2712	3168	698	25,7	590	11,7	430	15,8	509	10,1	81	3,0	669	13,3	—	—	509	10,1		
Угорщина		3962	2423	912	23,0	285	11,8	599	15,1	314	12,9	399	10,1	399	16,5	143	3,6	200	8,2		
Фінляндія		4320	3832	1656	38,3	774	16,0	900	20,8	684	14,1	306	7,1	630	13,0	108	2,5	612	12,6		
Франція		1890	2651	525	27,8	473	17,8	420	22,2	420	15,8	236	12,5	407	15,3	—	—	407	15,3		
Хорватія		3452	3569	965	28,0	439	12,3	585	16,9	439	12,3	351	10,2	614	17,2	—	—	322	9,0		
Чехія		2682	2698	638	23,8	399	14,8	510	19,0	399	14,8	255	9,5	371	13,8	102	3,8	276	10,2		
Чорногорія		4283	2607	1200	28,0	290	11,1	830	19,4	400	15,3	336	7,8	264	10,1	533	12,4	352	13,5		
Швеція		4801	2884	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		

Таблиця 4 (продовження)

Країни	Мінімальний час навчання за рівнями освіти		Мовно-літературна (читання, письмо та літератури)						Математична						Природничі						Громадянська та історична					
			Початкова освіта			Загальна обов'язкова середня освіта			Початкова освіта			Загальна обов'язкова середня освіта			Початкова освіта			Загальна обов'язкова середня освіта			Початкова освіта			Загальна обов'язкова середня освіта		
	МСКО 1	МСКО 2	години	%	години	%	години	%	години	%	години	%	години	%	години	%	години	%	години	%	години	%	години	%	години	%
Люксембург	5544	2535	1601	28,9	634	18,8	1056	19,0	451	13,3	396	7,1	310	9,2	132	2,4	394	11,7			132	2,4	394	11,7		
Македонія	2099	1940	445	21,2	403	13,2	398	18,9	382	12,5	159	7,6	477	15,6	111	5,3	472	15,5			111	5,3	472	15,5		
Мальта	4494	2236	670	14,9	390	10,7	856	19,1	442	12,1	256	5,7	354	9,7	342	7,6	301	8,3			342	7,6	301	8,3		
Нідерланди	5640	3000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—			—	—	—	—	—	—
Німеччина	2900	4502	771	26,6	701	12,9	598	20,6	686	12,6	105	3,6	634	11,7	175	6,0	631	11,6			175	6,0	631	11,6		
Норвегія	5272	2622	1372	26,0	398	15,2	888	16,8	313	11,9	366	6,9	249	9,5	—	—	—	—			—	—	—	—	—	—
Польща	2268	3066	—	—	540	17,6	—	—	432	14,1	—	—	351	11,4	—	—	405	13,2			—	—	405	13,2		
Португалія	5429	2505	1002	18,5	643	13,5	1002	18,5	334	7,0	—	—	473	9,9	—	—	570	11,9			—	—	570	11,9		
Румунія	3300	3778	924	28,0	778	13,5	594	18,0	812	14,1	165	5,0	1015	17,7	132	4,0	709	12,3			132	4,0	709	12,3		
Сербія	2457	3407	540	22,0	453	13,3	540	22,0	426	12,5	216	8,8	477	14,0	—	—	372	10,9			—	—	372	10,9		
Словаччина	2693	4095	870	32,3	757	15,3	449	16,7	673	13,6	168	6,3	617	12,4	84	3,1	553	10,7			84	3,1	553	10,7		
Словенія	4091	2298	919	22,5	305	13,3	683	16,7	306	13,3	323	7,9	401	17,4	282	6,9	345	15,0			282	6,9	345	15,0		
Туреччина	2880	3360	864	30,0	1008	14,0	480	16,7	768	10,7	144	5,0	720	10,0	384	13,3	552	7,7			384	13,3	552	7,7		
Угорщина	2712	3168	698	25,7	590	11,7	430	15,8	509	10,1	81	3,0	669	13,3	—	—	509	10,1			—	—	509	10,1		
Фінляндія	3962	2423	912	23,0	285	11,8	599	15,1	314	12,9	399	10,1	399	16,5	143	3,6	200	8,2			143	3,6	200	8,2		
Франція	4320	3832	1656	38,3	774	16,0	900	20,8	684	14,1	306	7,1	630	13,0	108	2,5	612	12,6			108	2,5	612	12,6		
Хорватія	1890	2651	525	27,8	473	17,8	420	22,2	420	15,8	236	12,5	407	15,3	—	—	407	15,3			—	—	407	15,3		
Чехія	3452	3569	965	28,0	439	12,3	585	16,9	439	12,3	351	10,2	614	17,2	—	—	322	9,0			—	—	322	9,0		
Чорногорія	2682	2698	638	23,8	399	14,8	510	19,0	399	14,8	255	9,5	371	13,8	102	3,8	276	10,2			102	3,8	276	10,2		
Швеція	4283	2607	1200	28,0	290	11,1	830	19,4	400	15,3	336	7,8	264	10,1	533	12,4	352	13,5			533	12,4	352	13,5		
Швейцарія	4801	2884	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—			—	—	—	—	—	—

Джерело: Складено автором з використанням даних (European Commission et al., 2019, р. 10; European Commission et al., 2021a, pp. 10, 20-21, 23-24, 26-27, 29-30).

освітньої галузі — 711 годин — у Литві, за відсотками — 15,5 % — у Македонії (див. табл. 4). (Середні показники з природничої освітньої галузі — 465 годин та 12,6 %, з громадянської та історичної — 395 годин і 10,7 %).

Отже, якщо в Італії в загальній середній освіті на вивчення мов і літератур та математики відводиться найбільша мінімальна кількість годин, то на вивчення природничих наук та суспільствознавства — найменша мінімальна кількість годин. В Естонії з природничих наук — максимальний відсоток годин, з математики й суспільствознавства — середні показники, з державної мови й літератури — показник дещо нижчий за середній.

Тож можна зробити висновок, що якщо у країні на вивчення якоїсь однієї галузі відводиться велика кількість годин (більше за середній показник з-поміж країн Європи), то відповідно на вивчення іншої — менша кількість (менше за середній показник з-поміж країн Європи).

У розрізі даних щодо мінімального часу навчання (у %) за чотирма обов'язковими освітніми галузями (мовно-літературна, математична, природнича, громадянська й історична) у країнах Європи (див. табл. 4) актуальними для порівняння є дані щодо успішності 15-річних підлітків країн Європи у читанні, математиці та природничих науках згідно із даними міжнародного дослідження PISA (табл. 5, табл. 6).

Таблиця 5

Неуспішність 15-річних підлітків в читанні, математиці та природничих науках у країнах Європи*
(за даними PISA-2018)

Країни	2018 Читання	Тенденція	2018 Математика	Тенденція	2018 Природничі науки	Тенденція
ЄС	22,5	2,8	22,9	0,2	22,3	4,5
Австрія	23,6	—	21,1	—	21,9	—
Бельгія	21,3	3,6	19,7	0,6	20,0	2,0
Болгарія	47,1	6,1	44,4	-2,7	46,5	7,7
Греція	30,5	9,2	35,8	5,4	31,7	6,4
Данія	16,0	0,8	14,6	-2,5	18,7	2,1
Естонія	11,1	-2,2	10,2	-2,5	8,8	0,5
Ірландія	11,8	-5,4	15,7	-5,2	17,0	1,8
Ісландія	26,4	9,6	20,7	3,7	25,0	7,1
Іспанія	—	—	24,7	0,9	21,3	3,1
Італія	23,3	2,3	23,8	-1,2	25,9	5,3
Кіпр	43,7	—	36,9	—	39,0	—
Латвія	22,4	4,8	17,3	-5,3	18,5	3,8
Литва	24,4	0,0	25,6	-0,8	22,2	5,2
Люксембург	29,3	3,3	27,2	3,3	26,8	3,1
Македонія	55,1	—	61,0	—	49,5	—
Мальта	35,9	-0,4	30,2	-3,5	33,5	1,0
Нідерланди	24,1	9,8	15,8	2,4	20,0	6,8
Німеччина	20,7	2,2	21,1	2,4	19,6	4,8
Норвегія	19,3	4,3	18,9	0,7	20,8	5,0
Польща	14,7	-0,3	14,7	-5,8	13,8	0,7
Португалія	20,2	2,6	23,3	-0,5	19,6	3,1
Румунія	40,8	0,4	46,6	-0,4	43,9	2,5
Сербія	37,7	4,9	39,7	-0,9	38,3	3,9
Словаччина	31,4	9,2	25,1	4,1	29,3	10,0
Словенія	17,9	-3,3	16,4	-4,0	14,6	-0,2
Туреччина	26,1	1,6	36,7	-5,5	25,2	-4,8

Таблиця 5 (продовження)

Країни	2018 Читання	Тенденція	2018 Математика	Тенденція	2018 Природничі науки	Тенденція
Угорщина	25,3	7,7	25,6	3,3	24,1	10,0
Фінляндія	13,5	5,4	15,0	7,1	12,9	6,9
Франція	20,9	1,1	21,3	-1,2	20,5	1,2
Хорватія	21,6	-0,8	31,2	-2,0	25,4	6,9
Чехія	20,7	-2,4	20,4	-2,0	18,8	1,5
Чорногорія	44,4	-5,1	46,2	-12,3	48,2	-5,4
Швеція	18,4	1,0	18,8	-2,3	19,0	-0,1
Швейцарія	23,6	6,8	16,8	3,3	20,2	6,2

* По кожній країні за даними міжнародного дослідження PISA визначено відсоток 15-річних підлітків, які не виконали завдання з читання, математики та природничих наук 2 рівня дослідження. Неуспішність — коли цей показник є вищим за 15 %.

Тенденція — це зміни у відсотках згідно із даними міжнародного дослідження PISA 2009-2018 років.

Джерело: (European Commission et al., 2020a, p. 5)

Відповідно до табл. 5, найуспішнішими країнами в читанні, математиці та природничих науках серед країн Європи є Естонія та Польща (показники неуспішності в Естонії становлять відповідно 11,1 %, 10,2 % та 8,8 %, у Польщі — 14,7 %, 14,7 % та 13,8 %). Успішними в читанні також є Ірландія (11,8 %) та Фінляндія (13,5 %), у математиці — Данія (14,6 %), у природничих науках — Словенія (14,6 %) та Фінляндія (12,9 %) (див. табл. 5). Найнеуспішнішою країною в читанні, математиці та природничих науках серед країн Європи є Македонія. Її показники становлять відповідно 55,1 %, 61,0 % та 49,5 % (див. табл. 5).

У Данії, Естонії, Польщі, Словенії та Фінляндії також є високими (вищими за 493 бали) середні бали з читання, математики та природничих наук у PISA-2018, а частка учнів з найвищими результатами хоча б в одній галузі (рівень 5 або 6) — не нижча за 15,4 %, частка учнів з низькими результатами в усіх трьох галузях (нижчі за рівень 2) — не вища за 8,1 % (див. табл. 6).

Щодо мінімального часу навчання (у %) з мовно-літературної, математичної та природничої освітніх галузей у цих п'яти країнах Європи, то в загальній обов'язковій середній освіті на мовно-літературну галузь відводиться від 11,8 % (у Фінляндії) мінімальної кількості годин, на математичну — 12,5 % (у Данії), на природничу — 11,4 % (у Польщі) (див. табл. 6). Тобто ці показники є дещо нижчими за середні показники серед країн Європи.

Проте немає залежності між великою кількістю годин, які відводяться на вивчення освітньої галузі або предмету в закладі загальної середньої освіти, й успішністю учнів із цієї галузі або предмета. Як приклад, наведемо Італію, у якій на вивчення мов і літератур та математики відводиться

найбільша мінімальна кількість годин, та Румунію, де на вивчення природничої освітньої галузі відводиться найбільша мінімальна кількість годин (див. табл. 4). Натомість у цих двох країнах є низькими (нижчими за 487 балів) середні бали з читання, математики та природничих наук у PISA-2018, а частка учнів з найвищими результатами хоча б в одній галузі (рівень 5 або 6) — не вища за 12,1 %, натомість частка учнів з низькими результатами в усіх трьох галузях (нижчими за рівень 2) — вища за 13,8 % (див. табл. 6).

Отже у країнах Європи предметна реалізація змісту базової середньої освіти майже така ж, як і в Україні (згідно із НУШ). Проте Україна повинна будувати свою освітню політику на основі світових тенденцій розвитку освіти і суспільства, адаптуючись до національних традицій і шкільних реалій.

Ґрунтовніший порівняльний аналіз предметної реалізації змісту базової середньої освіти у зарубіжних країнах, на нашу думку, краще здійснювати у розрізі освітніх галузей або предметів. Це дасть змогу порівняти зміст освітньої галузі або предмету за класами у зарубіжних країнах та виявити тенденції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти». (2021). *Модельні навчальні програми*. <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/>
- Кабінет Міністрів України. (2020, 30 вересня). *Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти* (898). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-p>
- Кремень, В.Г., Ляшенко, О.І., & Локшина, О.І. (2020). Загальна середня освіта України в контексті освіти країн Європи: тривалість і структура. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 2(2). <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-2-14-1>

Таблиця 6

Успішність у читанні, математиці та природничих науках (за даними PISA-2018)

Країни	Середній бал у PISA-2018			Довгострокова тенденція (середня швидкість зміни в успішності впродовж трирічних циклів)			Короткострокова зміна в успішності (між PISA-2015 та PISA-2018)			Частка учнів з найвищими результатами хоча б в одній галузі (рівень 5 або 6)	Частка учнів з низькими результатами в усіх трьох галузах (нижче за рівень 2)
	Читання	Математика	Природничі науки	Читання	Математика	Природничі науки	Читання	Математика	Природничі науки		
Україна	466	453	469	—	—	—	—	—	—	7,5	17,5
Австрія	484	499	490	-1	-2	-6	0	2	5	15,7	13,5
Бельгія	493	508	499	-2	-4	-3	-6	1	-3	19,4	12,5
Болгарія	420	436	424	1	6	-1	-12	-5	-22	5,5	31,9
Боснія та Герцеговина	403	406	398	—	—	—	—	—	—	1,0	41,3
Велика Британія	504	502	505	2	1	-2	6	9	-5	19,4	9,0
Греція	457	451	452	-2	0	-6	-10	-2	-3	6,2	19,9
Данія	501	509	493	1	-1	0	1	-2	-9	15,8	8,1
Естонія	523	523	530	6	2	0	4	4	-4	22,5	4,2
Ірландія	518	500	496	0	0	-3	-3	-4	-6	15,4	7,5
Ісландія	474	495	475	-4	-5	-5	-8	7	2	13,5	13,7
Іспанія	—	481	483	—	—	-1	—	-4	-10	—	—
Італія	476	487	468	0	5	-2	-8	-3	-13	12,1	13,8
Кіпр	424	451	428	14	9	6	8	1	0	3,2	30,5
Латвія	479	496	487	2	2	-1	-9	14	-3	11,3	9,2
Литва	476	481	482	2	-1	-3	3	3	7	11,1	13,9
Люксембург	470	483	477	-1	-2	-2	-11	-2	-6	14,4	17,4
Македонія	393	394	413	1	23	29	41	23	29	1,7	39,0
Мальта	448	472	457	2	4	-1	2	-7	-8	11,3	22,6

Таблиця 6 (продовження)

Країни	Середній бал у PISA-2018			Довгострокова тенденція (середня швидкість зміни в успішності впродовж трирічних циклів)			Короткострокова зміна в успішності (між PISA-2015 та PISA-2018)			Частка учнів з найвищими результатами хоча б в одній галузі (рівень 5 або 6)	Частка учнів з низькими результатами в усіх трьох галузях (нижче за рівень 2)
	Читання	Математика	Природничі науки	Читання	Математика	Природничі науки	Читання	Математика	Природничі науки	%	%
	Середнє	Середнє	Середнє	Різниця балів	Різниця балів	Різниця балів	Різниця балів	Різниця балів	Різниця балів		
Нідерланди	485	519	503	-4	-4	-6	-18	7	-5	21,8	10,8
Німеччина	498	500	503	3	0	-4	-11	-6	-6	19,1	12,8
Норвегія	499	501	490	1	2	1	-14	-1	-8	17,8	11,3
Польща	512	516	511	5	5	2	6	11	10	21,2	6,7
Португалія	492	492	492	4	6	4	-6	1	-9	15,2	12,6
Румунія	428	430	426	7	5	2	-6	-14	-9	4,1	29,8
Сербія	439	448	440	8	3	1	—	—	—	6,7	24,7
Словаччина	458	486	464	-3	-4	-8	5	11	3	12,8	16,9
Словенія	495	509	507	2	2	-2	-10	-1	-6	17,3	8,0
Туреччина	466	454	468	2	4	6	37	33	43	6,6	17,1
Угорщина	476	481	481	-1	-3	-7	6	4	4	11,3	15,5
Фінляндія	520	507	522	-5	-9	-11	-6	-4	-9	22,1	7,0
Франція	493	495	493	0	-3	-1	-7	2	-2	15,9	12,5
Хорватія	479	464	472	1	0	-5	-8	0	-3	8,5	14,1
Чехія	490	499	497	0	-4	-4	3	7	4	16,6	10,5
Чорногорія	421	430	415	8	8	2	-6	12	4	2,3	31,5
Швеція	506	502	499	-3	-2	-1	6	8	6	19,4	10,5
Швейцарія	484	515	495	-1	-2	-4	-8	-6	-10	19,8	10,7

Джерело: Складено автором з використанням даних (ОЕСР, 2019, с. 18-21).

- Міністерство освіти і науки України. (2021a, 19 лютого). *Про затвердження типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти* (235). <https://bit.ly/3uX1bGs>
- Міністерство освіти і науки України. (2021b, 2 квітня). *Про реалізацію інноваційного освітнього проекту всеукраїнського рівня за темою «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення для закладів загальної середньої освіти в умовах реалізації Державного стандарту базової середньої освіти»* (406). <https://bit.ly/3LkK4IU>
- ОЕСР. (2019). *PISA-2018. Результати (Том I). Що учні знають та вміють робити* : Міжнародний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 (Т. Ларіна, пер. з англ.). Київ: Український центр оцінювання якості освіти. <https://bit.ly/3H1DrDD>
- Department for Education. (2014, December 2). *National curriculum in England: framework for key stages 1 to 4*. Statutory guidance. GOV.UK. <https://bit.ly/3JCPbxY>
- European Commission, Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture. (2020a). *Education and training monitor 2020. EU targets for 2020*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2766/009782>
- European Commission, European Education and Culture Executive Agency, Eurydice, Delhaxhe, A., & Piedrafita, S. (2019). *Recommended annual instruction time in full-time compulsory education in Europe — 2018/19*. Eurydice — Facts and Figures. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2797/714725>
- European Commission, European Education and Culture Executive Agency, Eurydice. (2021a). *Recommended annual instruction time in full-time compulsory education in Europe — 2020/21*. Eurydice — Facts and Figures. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2797/14312>
- European Commission, European Education and Culture Executive Agency, Eurydice, Matti Riiheläinen, J., Sicurella, A., & Baidak, N. (2020b). *Compulsory education in Europe — 2020/21*. Eurydice — Facts and Figures. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2797/632063>
- European Commission, European Education and Culture Executive Agency, Eurydice, Baidak, N., & Sicurella, A. (2021b). *Compulsory education in Europe — 2021/22*. Eurydice — Facts and Figures. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2797/659411>
- European Commission, European Education and Culture Executive Agency, Eurydice, Baidak, N., Sicurella, A., & Matti Riiheläinen, J. (2020c). *The structure of the European education systems 2020/21. Schematic diagrams*. Eurydice — Facts and Figures. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2797/39049>
- European Commission, European Education and Culture Executive Agency, Eurydice, Baidak, N., De Coster, I., & Sicurella, A. (2021c). *The structure of the European education systems 2021/22. Schematic diagrams*. Eurydice — Facts and Figures. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2797/972889>
- Finnish National Agency for Education. (2020). *Distribution of lesson hours in basic education 1.1.2020*. <https://bit.ly/3rXx9R6>
- Government of the Republic of Estonia. (2014, August 29). *National curriculum for basic schools*. Ministry of Education and Research. <https://bit.ly/3oSI5O7>
- International Standard Classification of Education. ISCED 2011. (2012). UNESCO Institute for Statistics. <https://bit.ly/3JSYkD1>
- Lietuvos Respublikos Švietimo, Mokslo ir Sporto Ministerija. (2021, gegužės 3). *Dėl 2021-2022 ir 2022-2023 mokslo metų pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų bendrųjų ugdymo planų patvirtinimo* (V-688). <https://bit.ly/33vcA5f>
- Minister Edukacji Narodowej. (2019, 3 kwietnia). *W sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół* (639). Internetowy System Aktów Prawnych. <https://bit.ly/34L6u1k>
- Ministru kabinets. (2018, 27 novembrī). *Noteikumi par valsts pamatizglītības standartu un pamatizglītības programmu paraugiem* (747). Latvijas Vestnesis. <https://bit.ly/3LEK6XU>
- Ministry of children and education. (2018, April 4). *Subjects & Curriculum*. <https://bit.ly/3Lluggv>
- Národní ústav pro vzdělávání. (2021). *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. <http://www.nuv.cz/file/4983/>
- Skolverket. (2021). *Timplan för grundskolan*. <https://bit.ly/3By47eg>

SUBJECT IMPLEMENTATION OF THE CONTENT OF BASIC SECONDARY EDUCATION IN EUROPEAN COUNTRIES

Scientific and analytical report

Svitlana Naumenko

PhD in Pedagogy, Senior Researcher, Senior Research Fellow of the Department of Monitoring and Assessment of the Quality of General Secondary Education, Institute of Pedagogy of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Abstract. The scientific and analytical report provides a comparative analysis of the basic secondary education content in 38 countries of Europe and Ukraine. It was revealed how long basic secondary education is in European countries and the age of students when they study in basic secondary education institutions. These data are compared with Ukraine. The curricula for basic secondary education of 9 countries of Europe and Ukraine are analysed. The place of the main fields and some subjects (State Language, Literature, Foreign Language) in basic secondary education is disclosed. A comparative analysis of data as to the minimum study time (in %) for the four compulsory educational fields (Linguistic and Literary, Mathematical, Natural, Civic, and Historical) in European countries and the success of 15-year-olds from European countries in Reading, Mathematics, and Natural Sciences was carried out according to the OECD's Programme for International Student Assessment (PISA) data. Proposals for improving the content of basic secondary education in Ukraine in the context of European transformational educational processes are given.

Keywords: basic secondary education; European countries; educational fields; subjects; learning content.

Дата публікації: 18 лютого 2022 р.